

KORUNK HÁBORÚI AFRIKÁBAN

Mértékadó becslések szerint a 2. világháború óta Földünkön 40–50 millió ember esett fegyveres konfliktusok áldozatául. Afrika mindig is e konfliktusok fontos terepének számított, a hidegháború lezárultával pedig elvitathatatlanul vezető szerepre tett szert. E kétes dicsőség háttérében a kontinens általános válsága áll, amely az utóbbi negyedszázadban a népesség jelentős hányadát szolgáltatotta ki az erőszaknak. Afrika korábban nem számított a háborúk kontinensének, népei jószereivel kimaradtak a két világégésből is. Az Abesszínia elleni olasz agressziót kivéve a gyarmatosítók vívták egymással ezeket a háborúkat, főleg teherszállításra, s egyéb segédszolgálatra használva a helyi lakosságot. Egyedül a franciák soroztak be hadseregükbe nagyobb számban afrikaiakat (szenezáli lövészek), ők azonban főleg az európai csatatereteken harcoltak.

Az 1945 után lezajlott dekolonizációt sem lehet igazán erőszakkal terheltnek nevezni, Algéria, Kenya, s a portugál gyarmatok esetei inkább csak szabályt erősítő kivételnek tekinthetőek. Az 1960-as évek a legtöbb országnak meghozták a függetlenséget függetlenségét Afrika szinte azonnal a „posztmodern” konfliktusok terepévé vált, ahol a háborúkat nem államok vívták más államok ellen, hanem az egyes államokon belüli legkülönbözőbb érdekcsoportok próbálták meg fegyverrel is ráerőltetni érdekeiket másokra. Ennek oka részben az Afrikai Egység-szervezet által hozott, az örökölt gyarmati határok megváltoztatását tiltó rendelkezés volt. Nem kevésbé fontos tényezőnek bizonyult a bipoláris világrend sajátos szabályozó szerepe, amely az ogadeni háborúig jól működött. A konfliktusok így két kivételtől eltekintve határokon belül maradtak, ám Kongó, s ezen belül Katanga (1960–65), majd Nigériában a biafrai háború (1967–70) szörnyűségei már figyelmeztettek arra, mivel járhat az erőszak totális elszabadulása. Kevésbé látványos volt a Szudán déli részén kisebb–nagyobb megszakításokkal 1963 óta zajló polgárháború, az áldozatok számát tekintve azonban nem maradt el a fentiekől. Mindezek az esetek azt látszottak igazolni – amire a gyarmatosítás apológétái mindig is hivatkoztak – hogy az európaiak kivonulása után „az afrikai törzsek kiirtják egymást”. Ez azonban messze állt a valóságtól, az 1980-as évekig tartó viszonylag békés korszakban Afrika leginkább a puccsok terepének számított. Ez azonban egyfajta „elitrecycling” volt, mintegy helyettesítve a demokratikus politikai váltógazdálkodás intézményét. Volt év, hogy Nigéria három puccsot is megélt, ám a dolgok ott sem fejlődtek más irányba, ahol a puccsisták hosszabban berendezkedtek. Így Kongóban a káoszt felszámoló Mobutu évtizedeken át erős, s egyben enyves kézzel kormányzott. Egyedül Ugandá-

ban sikerült ebben a korszakban egy valódi gerillamozgalomnak hatalomra kerülnie.

Az 1990-es évektől minden alapvetően megváltozott. A külvilág, s főleg a nagyhatalmak számára Afrika leértékelődött, ahogy világgazdasági súlya is meredek zuhanásba kezdett. A magára maradt kontinens pedig az adósságválságtól az ökológiai válságig bezárólag olyan problémahalmazzal szembesült, melyek mindegyike már önmagában is megoldhatatlannak bizonyult. A hidegháború lezárulásával ráadásul irdatlan mennyiségű fegyver vált feleslegessé a fejlett világban, így az addig is bőven érkező hadieszközök egyre újabb, illegális csatornákon találtak utat maguknak Afrikába. Az államok erőszak-monopóliumát a „nem-állami erőszakszereplők”, a klánok, bandák, hadurak dekoncentrált erőszak-monopóliuma váltotta fel. Nem a kormányzati hatalom, s egyben a lakosság iránti felelősség vállalása volt a céljuk, éppen ellenkezőleg, a minden erre alkalmas struktúra szétverése. Ezáltal államok hullottak szét, látszólag egyik napról a másikra. A sort Szomália nyitotta meg 1991-ben, s legalább fél tucat másik követte. A kontinens többi állama, mindössze néhány kivétellel, a „gyenge-”, vagy „bukott állam” kategóriájába került, a széteséstől nem túl messzire. Az erőszak, illetve a háború „államtalanítása” szomorú következménnyel járt. Elmosódtak a bűnözés és a háborúskodás közötti határok, ahogy a bűnszervezetek és a gerillamozgalmak között is. A könnyű- és kézfegyverek dominanciája érvényesült a harcokban, megfordítva a korábbi trendeket. A „járulékos veszteségek”, azaz az áldozatok száma a civil lakosság körében tízszeresen haladta meg a katonákét, ráadásul négyötödük nő és gyermek volt. A civilek és a katonák között lényegében megszűnt a különbség, kényszerorozással bárkiből lehetett katona, ahogy a ma katonájából bármikor lehetett holnapra kiszolgáltató civil is. Gyermekkatonák százezrei kerültek harci bevetésre. Az 1994-es ruandai genocídium, amely a 2. világháború óta az emberiség történetének legnagyobb mészárlása volt, bizonyította, hogy akár bozótívágó késekkel felfegyverkezve is lehetséges az ölést ipari módszerekkel űzni. Afrikában a háborúkat hagyományosan a férfierények bizonyítása, s foglyok ejtése céljából vívtak. Még Csaka zulu király, Afrika Napóleonja sem volt ez alól kivétel, harcosai lemészárolták az ellenséges katonákat, de a foglyokat besorozták, a nőekkel, gyermekekkel saját törzseiket erősítették. Ruandában a hutuk rádiója a tuszik megsemmisítésére buzdítva a nagy krokodilok (felnőttek) mellett a kis krokodilok (gyerekek) kiirtását is követelte.

A kontinensen futótűzként terjedő „alacsony intenzitású konfliktusok” a menekülthullámok, a határokon átcsapó harcok a szomszédos, sőt távolabbi országokban is humanitárius katasztrófát okoztak. Az egészségügyi rendszerek összeomlása, ezen belül a védőoltások elmaradása egész régiókra kihatottak, s hozzájárultak ahhoz, hogy mára a várható élettartam Afrikában tíz évvel rövidebb, mint 1980-ban. A menekültek gyakran üldözöttekből maguk is üldözőkké lettek, a nagy ta-

vak vidékén az 1990-es évek végén kibontakozó, fél tucat országot érintő háború (Madeline Albright egykori amerikai külügyminiszter szavaival: Afrika első világháborúja) lényegében a Ruandából Zairébe menekült hutu milicisták miatt kezdődött.

A világ Afrika agóniáját sokáig tétlenül szemlélte. Szomáliából az amerikai és az ENSZ csapatok az első nagyobb veszteségek után kivonultak, Ruandába a vérengzés száz napja alatt be sem vonultak. A New-York-i terrortámadás változtatta csak meg alapvetően ezt a hozzáállást, mivel az általános káosz a kontinensen a terrorizmusnak nem csupán csapások végrehajtását, de kiképzőtáborok működtetését is lehetővé tette, búvóhellyel szolgált. A terroristák mellett a nemzetközi kábítószer-kereskedelem, az embercsempészet is felfedezte magának a háborús viszonyokban rejlő lehetőségeket. A hadurak minden területükön fellelhető erőforrást a fegyverutánpótlás, s egyéb illegális tevékenység szolgálatába állítottak, hozzájárulva így a kontinens kincseinek kiablálásához. A „konfliktus”, vagy „véres” gyémántok Nyugat- és Közép-Afrika számos polgárháborúját finanszírozták, másutt az illegális fakitermelésnek, kakaócsempészésnek, stb. jutott ilyen szerep. Ahol végképp semmi sem volt, mint Szudánban, vagy Szomáliában, ott a harcoló felek a nemzetközi segélyek megcsapolásából tartották fenn magukat.

Felismerve a káosz eluralkodásának veszélyeit, az afrikai politikusok maguk álltak a változások élére. Az EU mintájára 2002-ben megalakult Afrikai Unió (AU) a hagyományokkal szakítva deklarálta a belügyekbe való beavatkozás szükségességét a belső konfliktusok esetében. A szervezet főleg Dél-Afrika és Nigéria erőfeszítéseinek köszönhetően számos konfliktust tudott mérsékelni, s napjainkra a polgárháborúk egy része véget is ért. Azonban éppen a legújabb, a darfuri válság szolgált bizonyítékkal, hogy a kontinens erői önmagukban még nem elégségesek a háborúk felszámolásához, így az AU csapatait ott is az ENSZ csapatai váltják fel. Ez sértheti az afrikaiak, elsősorban a szudániak önérzetét, ám a béke helyreállítására tett minden erőfeszítés üdvözlendő egy olyan kontinensen, amelyet csak az utóbbi évtizedben az első világháborúét elérő veszteségek érték. Ezért gondolja úgy számos afrikai, hogy ha mindez máshol történt volna, már régen harmadik világháborúnak hívnák.

(2006)